

Universiteit Utrecht

**Internationaal vergelijkend onderzoek naar de
impact van migratie op externaliserend
probleemgedrag bij Turkse adolescenten**

De modererende rol van geslacht en socio-economische
status

Desiree Koele

Studentnummer: 3876411

Masterthesis Jeugdstudies

Docent: dr. G. Stevens

Universiteit Utrecht

Wordcount: 6.000

Samenvatting

In dit cross-sectionele onderzoek is er gekeken naar internationale verschillen in de impact van migratie op externaliserend probleemgedrag bij Turkse migrantenjongeren. Er is een vergelijking gemaakt tussen Nederland, Denemarken en Duitsland. Daarnaast is er onderzocht of geslacht en SES invloed hadden op deze relatie. Er is gebruik gemaakt van de data van het internationale HBSC onderzoek. In totaal zijn er 11.270 Turkse migranten en niet-migranten meegenomen in de analyses. Externaliserend probleemgedrag bestond uit twee variabelen, namelijk vechten en pesten. De resultaten van de multiple lineaire regressieanalyse indiceren dat er internationale verschillen zijn in de relatie tussen migratie en vechten, maar alleen voor de vergelijking tussen Nederland en Denemarken. Turkse migranten bleken vaker te vechten dan hun autochtone leeftijdsgenoten, dit verschil was sterker voor meisjes dan voor jongens en sterker voor een lage SES dan een hoge SES. In de relatie tussen migratie en pesten werden internationale verschillen gevonden tussen Nederland en Denemarken en tussen Denemarken en Duitsland. Geslacht en SES hadden geen invloed op deze relatie. De resultaten van het huidige onderzoek bevestigen het idee dat het risico van migratie op externaliserend probleemgedrag mogelijk varieert met het land waar het kind opgroeit en met specifieke kenmerken van het kind.

Kernwoorden: Internationaal vergelijkend onderzoek; externaliserend probleemgedrag; Turkse migrantenjongeren; geslacht; socio-economische status

Inleiding

In Nederland neemt het aantal immigranten nog altijd toe (CBS, 2014). Het wordt over het algemeen aangenomen dat migratie en migratie gerelateerde processen invloed hebben op de mentale gezondheid van individuen, zowel op volwassenen als hun kinderen (Stevens & Vollebergh, 2008). Immigrantenkinderen hebben een relatief grote kans om op te groeien in kansarme omstandigheden en hun ouders zijn relatief vaak werkloos of verrichten laaggeschoolde arbeid. De cultuur van het nieuwe gastland verschilt vaak van de originele cultuur waarin de ouders zijn opgegroeid. Voor een goede integratie in de nieuwe samenleving moeten de immigranten door een proces van aanpassing gaan (Murad, Joung, Verhulst, Mackenbach & Crijnen, 2003). Deze moeilijkheden die immigrantenkinderen ervaren in een periode van het leven waarin zij worden geconfronteerd met de ontwikkelingsuitdagingen van de adolescentie kunnen gedragsproblemen en emotionele problemen met zich meebrengen (Davies & McKelvey, 1998).

Turkse immigranten behoren tot de grootste groep immigranten van Nederland (CBS, 2014). Uit onderzoek naar probleemgedrag van Turkse immigrantenkinderen is gebleken dat het gerapporteerde probleemgedrag sterk afhangt van de informant die gebruikt werd (Stevens, Pels, Bengi-Arslan, Verhulst, Volebergh & Crijnen, 2003; Janssen, 2003). Hierdoor is het moeilijk om een eenduidige conclusie te trekken of immigrantenkinderen van Turkse komaf werkelijk meer probleemgedrag vertonen dan hun autochtone leeftijdsgenoten. Bij het onderzoek waarbij gebruik werd gemaakt van zelfrapportage werd er gevonden dat Nederlandse adolescenten significant hoger scoorden op externaliserend probleemgedrag dan Turkse immigranten (Crijnen & Verhulst, 2001; Janssen 2003). Bij het onderzoek waarbij gebruik gemaakt werd van ouderrapportages werd gevonden dat immigrantenkinderen significant hoger scoorden wat betreft externaliserend probleemgedrag dan autochtone kinderen in Nederland (Bengi-Arslan, Verhulst, van der Ende & Erol, 1997).

In Nederland is relatief veel onderzoek verricht onder Turks-Nederlandse jongeren. Op internationaal vergelijkend niveau is er daarentegen nog bijna geen onderzoek gedaan. In het onderzoek van Virta, Sam en Westin (2004) werden emotionele problemen van Turks-Noorse en Turks-Zweedse adolescenten met elkaar vergeleken en werd er gevonden dat Turks-Noorse adolescenten meer mentale gezondheidsproblemen rapporteerden dan Turks-Zweedse adolescenten. Het waargenomen verschil tussen deze twee landen zou toegeschreven kunnen worden aan verschillen in het huidige beleid en de attitudes van de bevolking ten aanzien van immigranten. Dit is een interessante verklaring die suggereert dat het land waar de immigrantenkinderen opgroeien ook van invloed kan zijn op de ontwikkeling van deze

kinderen. Dit zou mogelijk ook kunnen gelden voor het vertonen van externaliserend probleemgedrag. Aangezien hier weinig over bekend is, wordt er in het huidige onderzoek gekeken naar de internationale verschillen in de impact van migratie op externaliserend probleemgedrag bij Turkse migranten jongeren. Er wordt hierbij een vergelijking gemaakt tussen jongeren met een Turkse achtergrond die geboren of opgegroeid zijn in Nederland, Denemarken en Duitsland.

Daarnaast wordt er in het huidige onderzoek gekeken naar de mogelijke verschillen in geslacht en socio-economische status (SES) in de relatie tussen migratie en externaliserend probleemgedrag. Uit eerder onderzoek is gebleken dat het effect van migratie op probleemgedrag verschillend kan zijn voor jongens en meisjes, het is echter onduidelijk wie er meer kwetsbaar is (Dion & Dion, 2001; Alves, Roysamb, Oppedal, Zachrisson, 2011). Ook is het vanuit het Family Stress Model (FSM) mogelijk dat het effect van migratie op externaliserend probleemgedrag verschillend is voor gezinnen met een lage of hoge SES (Emmen, Malda, Mesman, Ijzendoorn, Prevoo, Yeniad, 2013).

Internationale verschillen

Een mogelijke verklaring voor het verhoogde risico voor problemen bij immigrantenkinderen is de stress veroorzaakt door beperkende processen in het gastland. Immigranten nemen in het gastland vaak de minderheidspositie in en hebben zodanig een zwakke positie aan de onderkant van de bestaande sociale hiërarchie. Succesvolle participatie in het gastland kan verhinderd worden door processen van discriminatie en restrictieve beleidsmaatregelen ten aanzien van nieuwkomers (Stevens & Vollebergh, 2008). Landen verschillen in het beleid dat zij voeren ten aanzien van immigranten en de attitude van de bevolking ten opzichte van migranten. In het onderzoek van Coenders, Lubbers en Scheepers (2005) werd bijvoorbeeld gevonden dat er grote verschillen waren tussen landen met betrekking tot de attitudes ten aanzien van een multiculturele samenleving. Weerstand tegen de multiculturele samenleving en de opvatting dat er grenzen bestaan aan deze multiculturele samenleving is aanwezig in veel landen in West- en Centraal-Europa. De Scandinavische landen en de mediterrane landen lijken zich daarentegen te distantiëren van deze opvattingen. Ook Meuleman, Dadidov en Billiet (2009) vonden in hun onderzoek verschillen tussen landen in de attitudes ten aanzien van immigratie. Er lijkt een regionale kloof in Europa te zijn in de attitudes ten aanzien van immigratie. Populaties van Noord-Europa, en in het bijzonder de Scandinavische landen, hebben de neiging tot een meer open houding ten opzichte van immigratie, terwijl de Zuid- en Oost-Europese landen behoren tot de minst allochtoon vriendelijke landen.

Anti-immigratie attitudes kunnen een voedingsbodem zijn voor vooroordelen en discriminatie, met potentieel destructieve gevolgen voor gedragsproblemen bij adolescenten (Garcia Coll, 1996). Ook vanuit de theorie zijn er verschillende redenen om aan te nemen dat processen die samenhangen met de attitudes ten aanzien van immigranten, zoals discriminatie, gerelateerd zijn aan externaliserend probleemgedrag. De sociale identiteitstheorie (McCoy & Major, 2003; Major & Swayer, 2009) is hier een van, deze gaat ervan uit dat er problemen ontstaan omdat een belangrijk onderdeel van een persoon, de sociale identiteit, niet wordt geaccepteerd door anderen. Daarnaast is er nog de General Strain Theory (Agnew, 2006), die stelt dat het gevoel gediscrimineerd te worden leidt tot boosheid omdat het oneerlijk is. Dit kan de kans op crimineel gedrag mogelijk vergroten. Aangezien er internationale verschillen zijn in de attitudes ten aanzien van immigranten, is het aannemelijk dat er ook internationale verschillen bestaan in de mate waarin immigranten worden gediscrimineerd in het gastland. Uit de genoemde theorieën komt naar voren dat deze discriminatie kan leiden tot externaliserend probleemgedrag. Daarom is het mogelijk dat er internationale verschillen bestaan in de impact van migratie op externaliserend probleemgedrag.

Er is echter nog maar weinig internationaal vergelijkend onderzoek gedaan naar de impact van migratie op externaliserend probleemgedrag. Een van de bestaande onderzoeken is het onderzoek van Molcho et al. (2010). Dit is een internationaal vergelijkend onderzoek naar de gezondheid en levensvreugheid van immigrantenkinderen binnen twaalf Europese landen. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat immigrantenkinderen vaker pesten in de landen Italië, Spanje en Zweden, maar minder vaak in Griekenland. Ook voor fysieke gevechten werden er internationale verschillen gevonden. In Duitsland, Griekenland, Italië, Spanje en Zweden bleken immigrantenkinderen vaker te vechten dan hun autochtone leeftijdgenoten. In de onderzoeken van Virta, Sam & Westlin (2004) en Sabatier & Berry (2008) werd er niet gekeken naar externaliserend probleemgedrag, er werden echter wel internationale verschillen gevonden in ervaren discriminatie. Turks-Noorse adolescenten bleken meer discriminatie te ervaren dan Turks-Zweedse adolescenten (Virta, Sam & Westlin, 2004) en Franse immigranten ervoeren gemiddeld gezien meer discriminatie dan de Canadese immigranten (Sabatier & Berry, 2008). Zoals eerder genoemd zou deze discriminatie kunnen leiden tot externaliserend probleemgedrag.

Aan de hand van de Sociale Identiteitstheorie en de General Strain Theory en de resultaten van voorgaand internationaal vergelijkend onderzoek wordt er in het huidige onderzoek verwacht dat er internationale verschillen bestaan in de impact van migratie op

externaliserend probleemgedrag bij Turkse adolescenten. De MIPEX (Migrant Integration Policy) index geeft zicht op het integratiebeleid in veertig verschillende landen. De landen krijgen hier een score die aangeeft in welke mate zij gunstige omstandigheden bieden aan immigranten. Nederland staat in deze index op de 5^e plek, Duitsland op de 13^e plek en Denemarken op de 15^e plek. Aan de hand van deze cijfers wordt er in het huidige onderzoek verwacht dat de Turks-Nederlandse immigranten het minste externaliserend probleemgedrag vertonen, daarna de Turks-Duitse adolescenten en de Turks-Deense adolescenten het meeste externaliserend probleemgedrag.

Geslacht

De relatie tussen migratie en externaliserend probleemgedrag kan mogelijk worden gemodereerd door geslacht. Zoals eerder genoemd is het nog niet duidelijk of jongens of meisjes meer kwetsbaar zijn voor de impact van migratie. Aan de ene kant kan er verwacht worden dat Turkse meisjes meer externaliserend probleemgedrag vertonen dan hun autochtone leeftijdsgenoten. Dit kan worden verklaard vanuit de culturele achtergrond van de Turkse immigranten. Volgens Stewart, Bond, Abdullah en Ma (2008) zijn gendereffecten vooral groot in Islamitische culturen. De genderrolverdeling is in de meeste Marokkaanse, en waarschijnlijk ook in de meeste Turkse, gezinnen traditioneel van aard. De meeste meisjes worden beperkt in hun vrijheid, moeten regels gehoorzamen en zijn meer gebonden aan huis dan jongens. Integratie in de cultuur van het gastland, die verschilt van de Turkse cultuur, kan leiden tot overtredingen van de regels en een vraag naar meer vrijheid. Omdat meisjes veel minder vrijheid hebben, zowel binnen als buiten het gezin, en omdat zij meer regels moeten volgen dan jongens, kan integratie in de cultuur van het gastland meer impact hebben op hun dagelijkse houding en gedragingen en dit kan veel meer zichtbaar worden in het gezin dan bij jongens. Dit kan leiden tot een problematische relatie tussen deze meisjes en hun familie en hierdoor tot hoge niveaus van probleemgedrag (Dion & Dion, 2001; Stevens, et al., 2007; Van Oort, et al. (2007)).

Er is echter ook een alternatief, namelijk dat de Turkse jongens meer kwetsbaar zijn voor de gevolgen van immigratie. Allochtone ouders hebben vaak sterkere academische aspiraties voor hun zonen dan voor hun dochters. De combinatie van deze aspiraties met de vaker voorkomende schoolproblemen bij allochtone jongens dan meisjes (Alves et al., 2011) kan ervoor zorgen dat allochtone jongens waarschijnlijk meer stress ervaren en hierdoor meer emotionele problemen of gedragsproblemen vertonen dan allochtone meisjes.

Uit het onderzoek van Van Oort, Joung, Van der Ende, Mackenbach, Verhulst & Crijnen (2007) bleek dat Turkse vrouwen meer externaliserend probleemgedrag (met name agressief gedrag) vertoonden in vergelijking met Nederlandse vrouwen. Turkse mannen verschilden niet van de Nederlandse mannen op externaliserend probleemgedrag. Dit onderzoek is echter onder jongvolwassenen (18-28 jaar) uitgevoerd, een doelgroep waar schoolproblemen in mindere mate een rol speelt. In het onderzoek van Vollebergh en collega's (2005) kwam naar voren dat allochtone ouders meer problemen bij hun dochters ervaren dan autochtone ouders op alle syndromen van de CBCL maar niet voor externaliserend probleemgedrag. Voor jongens werd er geen verschil gevonden tussen autochtone ouders en allochtone ouders. Dit resultaat is tegenstrijdig met het resultaat uit het onderzoek van Van Oort (2007), maar dit kan te maken hebben met het feit dat het hier gaat om immigranten en niet specifiek Turkse immigranten.

Aan de hand van de resultaten uit het onderzoek van Van Oort et al. (2007) en de verklaring uit voorgaand onderzoek, wordt er in het huidige onderzoek verwacht dat geslacht een modererende rol heeft in de relatie tussen migratie en externaliserend probleemgedrag. Turkse migranten zullen meer externaliserend probleemgedrag vertonen dan hun autochtone leeftijdsgenoten, dit verschil zal sterker zijn bij meisjes dan bij jongens.

Socio-economische status

Een derde mogelijke moderator in de relatie tussen migratie en externaliserend probleemgedrag is de socio-economische status (SES) van het gezin. Een laag niveau van educatie of een lage SES is over het algemeen een risicofactor voor emotionele problemen of gedragsproblemen bij kinderen. Veel migrantenfamilies in Europa leven in lage socio-economische omstandigheden (Kouider, Koglin & Petermann, 2014). In vele onderzoeken wordt de SES dan ook meegenomen als controlevariabele. Toch is het eveneens mogelijk dat de SES van het gezin als moderator werkt in de relatie tussen migratie en externaliserend probleemgedrag.

Zoals eerder genoemd hebben jongeren met een migratie achtergrond (vanwege acculturatiestress en ervaren discriminatie) een verhoogd risico op gedragsproblemen. Dit geldt zowel voor de jongeren met een lage als hoge SES. Bij jongeren met een migratie achtergrond die leven onder lage socio-economische omstandigheden kunnen er daarnaast nog extra stressoren voorkomen. Het Family Stress Model (FSM) gaat ervan uit dat een lage SES van het gezin zorgt voor meer stress waardoor ouders minder positief ouderschap laten zien. Minder positief ouderschap is vervolgens gerelateerd aan meer internaliserend en

externaliserend probleemgedrag bij het kind (Cogner & Donnellan, 2007). Ook uit de resultaten van het onderzoek van Emmen en collega's (2013) komt naar voren dat een lage SES gerelateerd is aan minder positief ouderschap, namelijk door het ervaren van meer acculturatiestress.

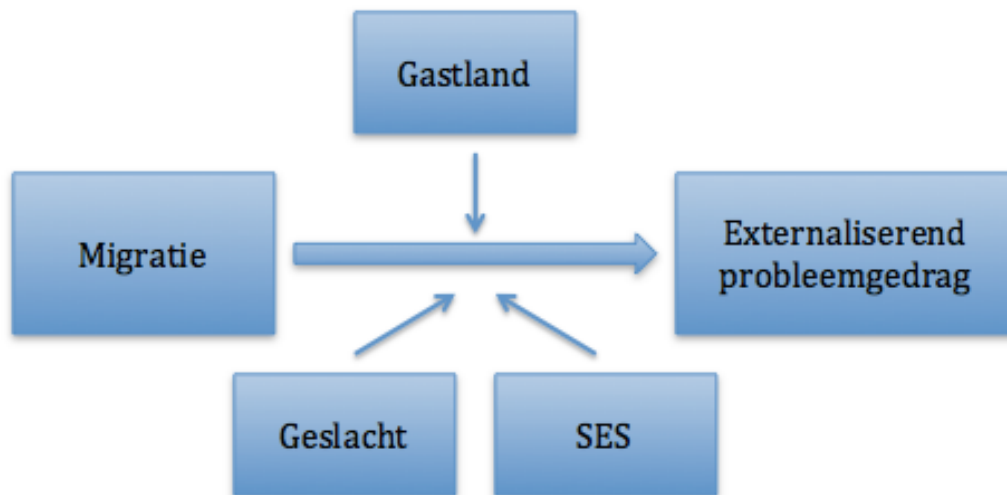
Er zijn voor zover bekend geen onderzoeken gedaan naar de modererende rol van SES in de relatie tussen migratie en externaliserend probleemgedrag. In het huidige onderzoek wordt er verwacht dat Turkse migranten met zowel een hoge als lage socio-economische achtergrond meer externaliserend probleemgedrag vertonen dan hun autochtone leeftijdsgenoten. Een lage SES brengt echter extra stress met zich mee, wat kan leiden tot meer externaliserend probleemgedrag. Daarom wordt er een modererende rol van SES verwacht, waarbij de verschillen tussen Turkse migranten en hun autochtone leeftijdsgenoten sterker zullen zijn bij een lage SES.

Huidige onderzoek

Het doel van het huidige onderzoek is om te onderzoeken of de relatie tussen migratie en externaliserend probleemgedrag gemodereerd wordt door het gastland, geslacht en SES (zie figuur 1). Ten eerste wordt er gekeken naar de internationale verschillen in de impact van migratie op externaliserend probleemgedrag. Aan de hand van de theorieën en empirische data wordt er verwacht dat er internationale verschillen zijn, waarbij de impact van migratie het sterkst is in Denemarken, daarna in Duitsland en het zwakst in Nederland. Ten tweede wordt er gekeken of geslacht de relatie tussen migratie en externaliserend probleemgedrag modereert. Hier wordt verwacht dat jongeren met een Turkse achtergrond meer externaliserend probleemgedrag vertonen dan hun autochtone leeftijdsgenoten waarbij het verschil sterker is bij meisjes dan bij jongens. Ten derde wordt er gekeken of SES de relatie tussen migratie en externaliserend probleemgedrag modereert. Hier wordt verwacht dat bij zowel een hoge als lage SES jongeren met een Turkse achtergrond meer externaliserend probleemgedrag vertonen dan hun autochtone leeftijdsgenoten, maar dat dit verschil groter is bij een lage SES.

Figuur 1

De relatie tussen migratie en externaliserend probleemgedrag, die gemodereerd wordt door gastland, geslacht en SES

Methoden

Steekproef

Voor het huidige onderzoek is er gebruik gemaakt van de data van het onderzoek 'Health Behavior in School-Aged Children (HBSC)'. Het HBSC is een landelijk onderzoek naar de gezondheid en het welzijn van scholieren en verzamelt data van jongens en meisjes tussen de 11 en 16 jaar. Aan het internationale HBSC onderzoek hebben bijna alle Europese landen, de Verenigde Staten, Canada en Israël deelgenomen. Voor het internationale onderzoek is alleen de data van de 11-, 13- en 15-jarige jongens en meisjes gebruikt. Daarnaast is de steekproef gestandaardiseerd zodat deze representatief is voor alle groepen adolescenten die in het land wonen. In het huidige onderzoek is de data van 2009/2010 van drie deelnemende landen (Nederland, Duitsland en Denemarken) gebruikt. De dataverzameling vond plaats binnen scholen, in klassenverband. Hierbij is gebruik gemaakt van vragenlijsten die door de leerlingen zelf werden ingevuld. Anonimiteit werd hierbij gewaarborgd. De vragenlijsten zijn bij voorkeur afgenomen onder begeleiding van een onderzoeksassistent die hiervoor is geïnstrueerd, dit is gedaan om uniformiteit van de afnamen te waarborgen.

Participanten

De dataset van de drie landen Nederland, Denemarken en Duitsland bestond uit een totaal van 13.926 participanten. In het huidige onderzoek zijn echter alleen de Turkse migranten en niet-migranten meegenomen. Dit waren in totaal 11.270 participanten, van wie 5815 meisjes (51,6%) en 5455 jongens (48,4%). De verdeling van de Turkse migranten en niet-migranten over de drie landen is te zien in tabel 1.

Tabel 1 *Verdeling Turkse migranten en niet-migranten over de landen*

	Niet-migrant	Turkse migrant	Totaal
Nederland	3610	139	3749
Denemarken	3459	130	3589
Duitsland	3675	257	3932
Totaal	10744	526	11270

Meetinstrumenten

Immigrantenstatus. De immigrantenstatus is bepaald aan de hand van de immigrantenstatus van de ouders: ‘In welk land zijn je eigen vader en moeder geboren?’ (voor de vader en moeder waren er aparte antwoordmogelijkheden). Wanneer tenminste één van de ouders geboren was in Turkije, werd de participant ook gezien als Turkse migrant.

Pesten, verwondingen en vechten. Pesten is gemeten met de vraag ‘Hoe vaak heb je in de laatste paar maanden meegedaan aan het pesten van een andere leerling op school?’ met vijf antwoordmogelijkheden; ‘Ik heb in de laatste paar maanden geen enkele andere leerling gepest’ (1), ‘het is maar één of twee keer gebeurd’ (2), ‘2 of 3 keer per maand’ (3), ‘ongeveer één keer per week’ (4), ‘een paar keer per week’ (5). Vechten is gemeten met de vraag ‘Hoe vaak was je in de laatste 12 maanden betrokken bij een gevecht?’, hierbij waren ook vijf antwoordmogelijkheden; ‘ik ben in de laatste 12 maanden niet betrokken geweest bij een gevecht’ (1), ‘1 keer’ (2), ‘2 keer’ (3), ‘3 keer’ (4), ‘4 keer of meer’ (5).

Sociaal Economische Status. Om het moderatie-effect van de SES te toetsen is er gebruik gemaakt van de Family Affluence Schaal, dit wordt gezien als een indicator van de SES van het gezin. Deze subschaal bestond uit vier vragen. ‘Heeft jouw gezin een auto (of een (bestel)busje)?’ (‘Nee’ (1), ‘Ja, één’ (2), ‘Ja, twee of meer’ (3)). ‘Heb jij een eigen slaapkamer (voor jou alleen)?’ (‘Nee’ (1), ‘Ja’ (2)). ‘Hoe vaak ben je in de laatste 12 maanden met je gezin op vakantie geweest? (een korte of lange vakantie)’ (‘helemaal niet’ (1), ‘één

keer' (2), 'twee keer' (3), 'meer dan twee keer' (4). 'Hoeveel computers heeft jullie gezin?' ('geen één' (1), 'één' (2), 'twee' (3), 'meer dan twee' (4)). Cronbach's alpha voor deze schaal is .35. Dit is erg laag, maar uit eerder onderzoek is gebleken dat er een consistente relatie is tussen de FAS en andere indicatoren van de SES (Curie et al., 2009).

Controlevariabelen. Daarnaast is de controlevariabele leeftijd meegenomen in de analyses. Uit onderzoek is namelijk gebleken dat externaliserend probleemgedrag bij Turkse jongeren afneemt naarmate zij ouder worden (Benji-Arslan, Verhulst, van der Ende & Erol, 1997).

Missende waarden. Zoals eerder genoemd is immigrantenstatus bepaald aan de hand van het geboorteland van de ouders. Bij missende waarden op deze items werd de participant ook gezien als missing, tenzij er één missende waarde was en de andere ouder een Turkse migrant was (dan werd de respondent ook gezien als Turkse migrant). In totaal waren er 2.656 missende waarden op deze variabele. SES is berekend door de somscore van de vier items van de FAS. Wanneer één van de vier items niet was ingevuld, werd deze opgevuld door de gemiddelde score op dit item. Bij missende waarde op meerdere items werd de participant als missing gezien. In totaal waren er 346 missende waarden op SES. De missende waarden op immigrantenstatus en SES zijn niet meegenomen in de analyses.

Data-analyse

Voor de data-analyse is de data van de HBSC geïmporteerd in SPSS versie 20.0. Allereerst werd er een t-toets voor onafhankelijke steekproeven gedaan om de gemiddelde scores van Turkse migranten en niet-migranten met elkaar te vergelijken. Vervolgens is er gebruik gemaakt van multiple regressieanalyses om de relatie tussen migratie en vechten en migratie en pesten te toetsen. In blok 1 is de covariaat leeftijd opgenomen. In blok 2 zijn de onafhankelijke variabelen immigrantenstatus, geslacht, SES en gastland (dummies met Nederland als referentiecategorie) opgenomen. In blok 3 zijn de interactietermen immigrantenstatus*geslacht, immigrantenstatus*SES, immigrantenstatus*Duitsland en immigrantenstatus*Denemarken opgenomen. Bij significante interacties met gastland, is de analyse nogmaals gerund voor de landen apart. Ditzelfde gold voor de interacties met geslacht en SES. Om ook de vergelijking tussen Denemarken en Duitsland te kunnen maken, is er een nieuwe dummy gemaakt voor Duitsland, ditmaal met Denemarken als referentiecategorie. Vanwege de grootte van de dataset is er niets gedaan met eventuele uitbijters.

Resultaten

Beschrijvende statistiek

Externaliserend probleemgedrag is gemeten aan de hand van twee indicatoren, namelijk pesten en vechten, met een minimum waarde van 1 (nooit) en een maximum waarde van 5 (pesten: een aantal keer per week; vechten: 4 keer of meer in het afgelopen jaar). Op de schaal voor pesten hebben de Turkse migranten een gemiddelde score van 1.57 (zie tabel 2), wat inhoudt dat er gemiddeld gezien niet tot bijna niet wordt gepest door deze groep jongeren. Op de schaal voor vechten hebben deze Turkse migranten een gemiddelde score van 1.95 (zie tabel 2), wat inhoudt dat er gemiddeld gezien ook bijna niet wordt gevochten door deze groep jongeren.

Verder is er een t-test voor onafhankelijke steekproeven gedaan om te kijken in hoeverre er verschillen in externaliserend probleemgedrag (vechten en pesten) waren tussen Turkse migranten en niet-migranten in de drie landen (zie tabel 2). Voor zowel Nederland, Denemarken en Duitsland werden significante verschillen gevonden tussen Turkse migranten en niet-migranten in het aantal keer vechten in het afgelopen jaar, waarbij Turkse migranten significant meer vochten dan hun autochtone leeftijdsgenoten. Voor het pesten van anderen in de afgelopen twee maanden werd alleen een significant verschil tussen Turkse migranten en niet-migranten gevonden in Denemarken, waarbij de Turkse migranten vaker hadden gepest dan hun autochtone leeftijdsgenoten. In Nederland en Duitsland werden er geen verschillen gevonden tussen de Turkse migranten en niet-migranten.

Tabel 2 Gemiddelde scores van Turkse migranten en niet-migranten op externaliserend probleemgedrag per land

	Vechten			Pesten		
	Turkse migranten	Niet-migranten		Turkse migranten	Niet-migranten	
Nederland	1.95 (1.307)	1.57 (1.031)	$t=-3.198,$ $p=.002$	1.51 (.906)	1.37 (.702)	$t=-1.724,$ $p=.087$
Denemarken	2.20 (1.476)	1.57 (1.111)	$t=-4.843,$ $p=.00$	1.64 (1.015)	1.24 (.578)	$t=-4.401,$ $p=.00$
Duitsland	1.83 (1.106)	1.33 (1.190)	$t=-6.433,$ $p=.00$	1.56 (.946)	1.53 (.902)	$t=-.581,$ $p=.561$
Totaal	1.95 (1.304)	1.49 (.998)	$t=-7.909,$ $p=.00$	1.57 (.953)	1.38 (.752)	$t=-4.313,$ $p=.00$

De impact van migratie op het aantal keer vechten in het afgelopen jaar

De resultaten van de regressieanalyse voor het aantal keer vechten in het afgelopen jaar zijn te zien in tabel 3. Alle variabelen zijn geïnterpreteerd uit hetzelfde model, waaraan de interactie-effecten ook zijn toegevoegd. Er bleek een significante relatie te zijn tussen de controlevariabele leeftijd en vechten, wat inhoudt dat er minder vaak gevochten wordt naarmate de participant ouder is. Ook bestonden er verschillen tussen jongens en meisjes, waarbij jongens vaker vochten dan meisjes. Er werd geen relatie gevonden tussen SES en vechten en er kwamen geen verschillen naar voren in de mate waarin jongeren in Denemarken en Nederland rapporteerden te vechten. De mate waarin jongeren in Duitsland en Nederland rapporteerden te vechten bleek wel te verschillen, in Nederland werd er vaker gevochten dan in Duitsland. Ook kwamen er verschillen naar voren tussen Turkse migranten en niet-migranten, waarbij de Turkse migranten vaker vochten dan de niet-migranten. Om ook de verschillen in de mate waarin gevochten wordt tussen jongeren in Denemarken en Duitsland te kunnen bestuderen, werd de regressieanalyse nogmaals uitgevoerd, alleen dan met Denemarken als referentiecategorie. Denemarken en Duitsland bleken te verschillen in de mate waarin jongeren rapporteerden te vechten ($B=-.245$, $SD=.020$, $\beta=-.116$ en $p=.000$), waarbij de Deense jongeren vaker vochten dan Duitse jongeren.

SES bleek een moderator te zijn in de relatie tussen migratie en het aantal keer vechten. Een additionele analyse toonde aan dat bij zowel een lage SES ($B=.900$, $SD=.170$, $\beta=.185$ en $p=.000$) als een hoge SES ($B=.716$, $SD=.166$, $\beta=.147$ en $p=.000$) Turkse migranten vaker rapporteerden te vechten dan hun autochtone leeftijdsgenoten, maar dat de verschillen sterker waren bij een lage SES. Ook geslacht had een modererende rol in de relatie tussen migratie en vechten. Zowel de mannelijke als vrouwelijke Turkse migranten rapporteerden vaker te vechten dan hun autochtone leeftijdsgenoten, maar de verschillen waren sterker voor meisjes ($B=.433$, $SD=.097$, $\beta=.121$ en $p=.000$) dan voor jongens ($B=.366$, $SD=.155$, $\beta=.065$ en $p=.018$). Daarnaast was er nog de modererende rol van gastland, dit gold echter alleen voor de vergelijking tussen Nederland en Denemarken. Turkse migranten in Denemarken ($B=1.453$, $SD=.335$, $\beta=.235$ en $p=.000$) verschilden in de mate waarin zij rapporteerden te vechten van de niet-migranten, waarbij de Turkse migranten vaker vochten dan de niet-migranten. In Nederland werd er echter geen verschil tussen de Turkse migranten en niet-migranten gevonden in de mate waarin gevochten werd ($B=.378$, $SD=.292$, $\beta=.067$ en $p=.195$).

Tabel 3 Regressieanalyse voor het aantal keer vechten in het afgelopen jaar

Variabele	B	SD	β
Leeftijd	-.046	.006	-.075*
SES	-.001	.006	-.002
Immigrantenstatus (ref. autochtoon)	.808	.162	.166*
Geslacht (ref. jongen)	-.505	.019	-.249*
Gastland (ref. Nederland)			
Denemarken	.011	.024	.005
Duitsland	-.240	.023	-.113*
Immigrantenstatus*SES	.056	.028	.025*
Immigrantenstatus*geslacht	-.265	.091	-.039*
Immigrantenstatus*Denemarken	.397	.128	.041*
Immigrantenstatus*Duitsland	.137	.111	.020

Noot: * $p < 0.05$. $R^2 = .095$

De impact van migratie op het pesten van anderen in de afgelopen 2 maanden

De resultaten van de regressieanalyse voor het pesten van anderen in de afgelopen 2 maanden zijn te zien in tabel 4. Ook hier zijn alle variabelen uit hetzelfde model geïnterpreteerd, waar de interactie-effecten aan zijn toegevoegd. Er bleek een significante relatie tussen de leeftijd van de adolescent en de mate waarin werd gepest, waarbij er sprake was van een toename van pesten met een toenemende leeftijd van de adolescent. Daarnaast werd er door jongens vaker gerapporteerd dat zij anderen hebben gepest dan door meisjes ($p = .000$). Er werd geen relatie gevonden tussen SES en de mate waarin werd gepest. Turkse migranten rapporteerden vaker dat zij de afgelopen 2 maanden anderen hebben gepest dan niet-migranten. Verder bleken er verschillen te zijn in de mate waarin werd gepest tussen de landen, waarbij jongeren in Nederland vaker pesten dan de jongeren in Denemarken ($p = .000$) en de jongeren in Duitsland vaker pesten dan jongeren in Nederland ($p = .000$). Om ook de verschillen tussen Denemarken en Duitsland te kunnen omschrijven, werd de regressieanalyse ook hier nogmaals gedaan met Denemarken als referentiecategorie bij gastland. Denemarken en Duitsland bleken te verschillen in de mate waarin jongeren rapporteerden te vechten ($B = .228$, $SD = .016$, $\beta = .143$ en $p = .000$), waarbij jongeren in Duitsland vaker pesten dan de jongeren in Denemarken.

SES ($p = .343$) en geslacht ($p = .233$) bleken geen modererende rol te hebben in de relatie tussen migratie en vechten. Gastland had wel een modererende rol in de relatie tussen

migratie en pesten, maar dit gold alleen voor de vergelijking van jongeren in Denemarken en Nederland en voor de vergelijking van jongeren in Duitsland en Denemarken ($B=-.211$, $SD=.071$, $\beta=-.041$ en $p=.003$). De Turkse migranten in Denemarken ($B=1.011$, $SD=.185$, $\beta=.309$ en $p=.000$) verschilden in de mate waarin zij rapporteerden te pesten van de niet-migranten, waarbij de Turkse migranten vaker pesten dan de niet-migranten, terwijl in Nederland ($B=.089$, $SD=.204$, $\beta=.023$ en $p=.664$) en Duitsland ($B=.060$, $SD=.186$, $\beta=.016$ en $p=.749$) geen verschil werd gevonden tussen de Turkse migranten en niet-migranten.

Tabel 4 Regressieanalyse voor het pesten van anderen in de afgelopen 2 maanden

Variabele	B	SD	β
Leeftijd	.034	.004	.075*
SES	.007	.005	.015
Immigrantenstatus (ref. autochtoon)	.303	.124	.082*
Geslacht (ref. jongen)	-.211	.015	-.138*
Gastland (ref. Nederland)			
Denemarken	-.133	.018	-.080*
Duitsland	.164	.018	.103*
Immigrantenstatus*SES	.020	.021	.012
Immigrantenstatus*geslacht	-.083	.070	-.016
Immigrantenstatus*Denemarken	.238	.098	.032*
Immigrantenstatus*Duitsland	-.095	.085	-.019

Noot: * $p < 0.05$. $R^2 = .052$

Discussie

Het doel van het huidige onderzoek was het onderzoeken van internationale verschillen in de impact van migratie op externaliserend probleemgedrag (dat wil zeggen vechten en pesten) bij Turkse migrantenjongeren. Er is hierbij een vergelijking gemaakt tussen jongeren met een Turkse achtergrond in Nederland, Denemarken en Duitsland. Daarnaast is er onderzocht of geslacht en SES invloed hadden op deze relatie. Uit de resultaten is naar voren gekomen dat migratie impact heeft op het vertonen van externaliserend probleemgedrag, Turkse migranten rapporteerden namelijk vaker te vechten en te pesten dan hun autochtone leeftijdsgenoten. Uit de analyse met vechten als uitkomstvariabele kwam naar voren dat er inderdaad internationale verschillen bestaan in de impact van migratie op vechten, maar deze werden alleen gevonden tussen Nederland en Denemarken. Turkse migranten in Denemarken vochten vaker dan

jongeren zonder een migratie achtergrond, terwijl er geen verschil tussen Turkse migranten en niet-migranten in Nederland werd gevonden. Een vergelijkbaar resultaat kwam naar voren uit de analyse voor pesten. Naast internationale verschillen tussen Nederland en Denemarken, is er ook een verschil gevonden in de impact van migratie tussen Denemarken en Duitsland. Ook hier werd gevonden dat de Turkse migranten in Denemarken vaker pestten dan jongeren zonder een migratie achtergrond, terwijl in Nederland en Duitsland geen verschil gevonden is tussen Turkse migranten en niet-migranten. De modererende rol van geslacht is alleen gevonden in de relatie tussen migratie en vechten. Zowel bij jongens als meisjes vochten Turkse migranten vaker dan niet-migranten, maar dit verschil was sterker bij meisjes. Ook SES had alleen invloed op de relatie tussen migratie en vechten. Voor zowel een lage als een hoge SES gold dat Turkse migranten meer vochten dan hun autochtone leeftijdsgenoten, maar dit verschil was sterker voor een lage SES.

Internationale verschillen

Voorafgaand aan het onderzoek werd er verwacht dat er internationale verschillen zouden worden gevonden in de relatie tussen migratie en externaliserend probleemgedrag. Aan de hand van de cijfers van de MIPEX index werd er verwacht dat de Turks-Nederlandse adolescenten het minste externaliserend probleemgedrag vertonen, daarna de Turks-Duitse adolescenten en de Turks-Deense adolescenten het meeste externaliserend probleemgedrag in vergelijking met hun autochtone leeftijdsgenoten. Deze hypothese is in het huidige onderzoek deels bevestigd. Voor het vechten met anderen waren er verschillen tussen Nederland en Denemarken, waarbij de Turkse jongeren in verhouding met de niet-migrante jongeren in Denemarken inderdaad meer externaliserend probleemgedrag vertoonden dan in Nederland. Voor het pesten van anderen waren er verschillen tussen Nederland en Denemarken en Duitsland en Denemarken. Ook hier vertoonden de Turkse jongeren in Denemarken in verhouding met de niet-migrante jongeren meer externaliserend probleemgedrag dan in Nederland en Duitsland. Verschillen tussen Nederland en Duitsland werden echter niet gevonden.

Dat er niet tussen alle landen verschillen gevonden werden in de mate van externaliserend probleemgedrag kan te maken hebben met het beleid en de attituden ten aanzien van immigranten. Er werden internationale verschillen in externaliserend probleemgedrag verwacht aangezien er internationale verschillen zijn in de attituden ten aanzien van immigranten. We weten echter niet zeker in hoeverre deze verschillen in attituden ook leiden tot verschillen in het ervaren van discriminatie, waarvan we weten dat dit

gerelateerd is aan externaliserend probleemgedrag (McCoy & Major, 2003; Agnew, 2006; Major & Swayer, 2009). Om de internationale verschillen in de impact van migratie op vechten en pesten tussen landen te kunnen verklaren, zou het interessant zijn om in vervolgonderzoek de attitudes ten aanzien van minderheden en de ervaren discriminatie mee te nemen.

Geslacht

Uit de resultaten van het huidige onderzoek is gebleken dat geslacht invloed heeft op de relatie tussen migratie en het vechten met anderen, waarbij het verschil tussen Turkse migranten en niet-migranten sterker was bij meisjes. Voorafgaand aan het onderzoek werd er verwacht dat zowel jongens als meisjes met een Turkse achtergrond meer externaliserend probleemgedrag vertonen dan hun autochtone leeftijdsgenoten, maar dat dit verschil sterker zou zijn voor meisjes. Deze hypothese wordt dus bevestigd wanneer het gaat om vechten maar niet wanneer het gaat om pesten van anderen.

De resultaten op het gebied van vechten zijn in overeenstemming met de verklaring vanuit de culturele achtergrond die Stewart et al. (2008) geven. Deze stelt dat gendereffecten vooral groot zijn in Islamitische culturen, omdat Islamitische meisjes veel minder vrijheid hebben en meer regels moeten volgen dan jongens. Integratie in de cultuur van het gastland kan leiden tot een problematische relatie tussen deze meisjes en hun familie en hierdoor tot hogere niveaus van probleemgedrag. In de relatie tussen migratie en pesten werd in het huidige onderzoek echter geen verschil in geslacht gevonden. In het onderzoek van Fandrem, Ertesvag, Strohmeier en Roland (2009) werd er naar pesten gekeken onder autochtone Noorse en Noorse immigranten. Hier werd gevonden dat immigranten vaker pesten dan autochtonen en dat dit met name geldt voor jongens. Ook dit is niet in overeenstemming met de verwachting en de resultaten in het huidige onderzoek. Er zal nader onderzoek moeten worden gedaan om de modererende rol van geslacht bij migratie en pesten vast te stellen en te verklaren.

SES

In het huidige onderzoek werd gevonden dat SES invloed had op de relatie tussen migratie en vechten, waarbij het verschil tussen Turkse migranten en niet-migranten sterker was bij een lage SES. De verwachting voorafgaand aan het onderzoek was dat bij zowel een hoge als lage SES jongeren met een Turkse achtergrond meer externaliserend probleemgedrag vertonen dan hun autochtone leeftijdsgenoten, maar dat dit verschil groter is bij een lage SES. Deze

hypothese wordt dus bevestigd wanneer het gaat om vechten, maar niet wanneer het gaat om pesten.

De resultaten die gevonden zijn in de relatie tot vechten zijn in overeenstemming met de verklaring vanuit het FSM, waarbij Turkse migranten in een lage SES naast een verhoogd risico op probleemgedrag vanuit hun migratieachtergrond nog extra stressoren ervaren vanuit hun lage socio-economische positie. Dit kan leiden tot meer probleemgedrag. De resultaten die gevonden zijn in de relatie tot pesten zijn niet in overeenstemming met de hypothese. In het reviewartikel van Tippet en Wolke (2014) komt naar voren dat er in veel onderzoeken geen relatie wordt gevonden tussen SES en pesten. Dit is ook in het huidige onderzoek het geval. Daarnaast suggereren zij dat het belangrijk is om pesten niet te zien als individueel karaktertrek, maar als strategie om geaccepteerd te worden door leeftijdsgenoten. Zolang er potentiële doelen te behalen vallen, zal pesten in alle socio-economische lagen voorkomen. Juist bij immigranten zijn deze doelen belangrijk aangezien pesten bij deze groep mogelijk gerelateerd is aan socioculturele adaptatie, wat een onderdeel is van het acculturatieproces waar zij doorheen gaan (Fandrem et al., 2009). Dit zou kunnen verklaren waarom er geen verschil in SES is gevonden in de relatie tussen migratie en pesten.

Beperkingen

Het huidige onderzoek heeft zich gericht op internationale verschillen in de impact van migratie op externaliserend probleemgedrag. Deze verschillen suggereren dat het land waar de migrantenkinderen opgroeien ook van invloed kan zijn op de ontwikkeling van deze kinderen. Toch zijn deze internationale verschillen in voorgaande studies nog maar weinig onderzocht. Daarnaast heeft de huidige studie zich specifiek gericht op Turkse migranten. In veel voorgaand onderzoek worden alle migranten bij elkaar genomen, terwijl er een duidelijk verschil in etnische achtergrond en redenen voor migratie is, die een belangrijke rol kunnen spelen bij de relatie tussen migratie en probleemgedrag. Het kan daarom belangrijk zijn om de migrantengroepen apart te onderzoeken. Verder is de invloed van geslacht en SES op de relatie tussen migratie en externaliserend probleemgedrag onderzocht. Deze zijn in voorgaand onderzoek vaak niet meegenomen, terwijl dit aantoont dat het probleemgedrag varieert met specifieke kenmerken van de jongeren.

Het huidige onderzoek heeft echter ook een aantal beperkingen. In vergelijking met de niet-migranten is er maar een kleine groep Turkse migranten in de steekproef aanwezig. Dit zou invloed kunnen hebben op de representativiteit en generaliseerbaarheid van de resultaten. Daarnaast is er gebruik gemaakt van zelfrapportages, waarbij sociaal wenselijk antwoorden

altijd een gevaar vormt. Eerder onderzoek naar probleemgedrag bij migranten heeft al aangetoond dat het aantal problemen sterk afhankelijk was van de gevraagde informant (Stevens et al., 2003). Tevens zijn de gebruikte instrumenten niet erg betrouwbaar. Zoals eerder genoemd had de FAS, waarmee SES is gemeten, een Cronbach's alpha van .35, wat erg laag is. Externaliserend probleemgedrag is gemeten aan de hand van twee variabelen, namelijk pesten en vechten. Voor vervolgonderzoek kan het interessant zijn om meerdere variabelen die gerelateerd zijn aan externaliserend probleemgedrag mee te nemen. Verder is er in het huidige onderzoek geen onderscheid gemaakt tussen eerste- en tweedegraads migranten. Uit voorgaande onderzoeken in Nederland, Zwitserland en Duitsland is gebleken dat een persoonlijke migratie ervaring in de kindertijd een factor kan zijn die mogelijk de kwetsbaarheid voor internaliserend en externaliserend probleemgedrag vergroot (Kouider, Koglin & Petermann, 2013).

Conclusie

Er zijn in het huidige onderzoek internationale verschillen gevonden in de impact van migratie op externaliserend probleemgedrag, alhoewel dit niet tussen alle landen het geval was. Dit is een interessante bevinding, die bevestigt dat het land waar de immigrantenkinderen opgroeien ook van invloed kan zijn op de ontwikkeling van deze kinderen. Het beleid en de attitudes ten aanzien van minderheden, die per land verschillen, kan hier een belangrijke rol in spelen. Om te kunnen verklaren hoe deze verschillen in attitudes leiden tot verschillen in probleemgedrag, zal er in vervolgonderzoek moeten worden gekeken of deze verschillen in attitudes ook zullen leiden tot verschillen in ervaren discriminatie. Aan de hand van deze resultaten zou er geprobeerd kunnen worden om het beleid en de attitudes in een land aan te passen, waardoor het probleemgedrag zal verminderen. Daarnaast is er uit de resultaten van het huidige onderzoek gebleken dat geslacht en SES invloed hebben op de relatie tussen migratie en het vechten met anderen. Deze bevinding suggereert dat het risico van migratie op externaliserend probleemgedrag varieert met specifieke kenmerken van de jongeren. Deze informatie kan gebruikt worden om preventie- en interventie maatregelen te treffen voor de jongeren in de verhoogde risico groep. In het huidige onderzoek zijn alleen de Turkse migrantenkinderen meegenomen. Voor toekomstig onderzoek kan het interessant zijn om te kijken of dezelfde verschillen ook worden gevonden voor andere ethniciteiten.

Literatuurlijst

- Agnew, R. (2006). *Pressured into crime: An overview of general strain theory*. Los Angeles, CA: Roxbury
- Bengi-Arslan, L., Verhulst, F. C., Van der Ende, J., & Erol, N. (1997). Understanding childhood (problem) behaviors from a cultural perspective: comparison of problem behaviors and competencies in Turkish immigrant, Turkish and Dutch children. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 32, 477-484. DOI: 10.1007/BF00789143
- Coenders, M., Lubbers, M., & Scheepers, P. (2005). Majorities' attitudes towards minorities in European Union member states: results from the Standard Eurobarometer 1997–2000-2003. In M. Coenders, M. Lubbers & P. Scheepers (Eds.), *Majority Populations' Attitudes towards Migrants and Minorities* (pp. 279–320), Vienna: Eur. Monit. Cent. Racism Xenophob.
- Conger, R. D., & Donnellan, M. B. (2007). An interactionist perspective on the socioeconomic context of human development. *Annual Review of Psychology*, 58, 175–199.
- Crijnen, A. A. M., & Verhulst, F. C. (2001). Een cross-culturele vergelijking van emotionele problemen en gedragsproblemen bij Nederlandse kinderen en Turkse migrantenkinderen. *Tijdschrift voor kindergeneeskunde*, 69, 56-62. DOI: 10.1007/BF03061330
- Currie, C., Molcho, M., Boyce, W., Holstein, B., Torsheim, T., & Richter M. (2009). Researching health inequalities in adolescents: The development of the Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) Family Affluence Scale. *Social Science & Medicine*, 66, 1429-1436.
- García Coll, C.G., Crnic K., Lamberty G., Wasik B.H., Jenkins R., Vázquez Garcia H., & Pipes McAdoo H. (1996). An integrative model for the study of developmental competencies in minority children. *Child Development*, 67, 1891-1914.
- Darwish Murad, S.D., Joung, I. M. A., Verhulst, F. C., Mackenbach, J. P., & Crijnen, A. A. M. (2004). Determinants of self-reported emotional and behavioral problems in Turkish immigrant adolescents aged 11–18. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 39, 196-207. DOI: 10.1007/s00127-004-0734-8
- Davies, L. C. & McKelvey, R. S. (1998). Emotional and behavioural problems and competencies among immigrant and non-immigrant adolescents. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 32, 658-665.

- Dion, K. K., Dion, K. L. (2001). Gender and cultural adaptation in immigrant families. *Journal of Social Issues, 57*, 511–521.
- Emmen, R. A. G., Malda, M., Mesman, J., van Ijzendoorn, M. H., Prevoe, M. J. L. & Yeniad, N. (2013). Socioeconomic status and parenting in ethnic minority families: Testing a minority family stress model. *Journal of Family Psychology, 27*, 896–904.
- Fandrem, H., Ertesvag, S. K., Strohmeier, D. & Roland, E. (2009). Bullying and affiliation: A study of peer groups in native and immigrant adolescents in Norway. *European Journal of Developmental Psychology, 7*, 401-418.
- Janssen, M. M. M., Verhulst, F. C., Bengi-Arslan, L., Erol, N., Salter, C. J., & Crijnen, A. A. M. (2004). Comparison of self-reported emotional and behavioral problems in Turkish immigrant, Dutch and Turkish adolescents. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 39*, 133-140. DOI: 10.1007/s00127-004-0712-1
- Kouider, E. B., Koglin, U. & Petermann, F. (2014). Emotional and behavioral problems in migrant children and adolescents in Europe: a systematic review. *European Child & Adolescent Psychiatry, 23*, 373-391. DOI: 10.1007/s00787-013-0485-8
- Major, B., & Sawyer, P.J. (2009). Attributions to discrimination: Antecedents and consequences. In T.Nelson, (Ed.), *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination* (89-110). New York: Guilford Press.
- Meuleman, B., Davidov, E., & Billiet, J. (2009). Changing attitudes toward immigration in Europe, 2002–2007: a dynamic group conflict theory approach. *Social Science Research, 38*, 352–365.
- Molcho, M., Cristini, F., Nic Gabhainn, S., Santinello, M., Moreno, C., Gaspar de Matos, M., Bjarnson, T., Baldassari, D., & Due, P. (2010). Health and well-being among child immigrants in Europe. *Eurohealth, 16* (1), 20-23.
- Mistry, R. S., Biesanz, J. C., Chien, N., Howes, C. & Benner, A. D. (2008). Socioeconomic status, parental investments, and the cognitive and behavioural outcomes of low-income children from immigrant and native households. *Early Childhood Research Quarterly, 23*, 193-212.
- Sabatier, C., & Berry, J.W. (2008). The role of family acculturation, parental style, and perceived discrimination in the adaption of second-generation immigrant youth in France and Canada. *European Journal of Developmental Psychology, 5*, 159-185.
- Sam, D.L., Vedder, P., Liebkind, K., Neto F., & Virta, E. (2008). Immigration, acculturation and the paradox of adaptation in Europe. *European Journal of Developmental Psychology, 5*, 138-158.

- Stevens, G. W. J. M., Pels, T., Bengi-Arslan, L., Verhulst, F. C., Vollebergh, W. A. M. & Crijnen, A. A. M. (2003). Parent, teacher and self-reported problem behavior in the Netherlands. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *38*, 576-585.
- Stevens, G.W.J.M. & Vollebergh, W.A.M. (2008). Mental health in migrant children. *Journal of Child Psychology & Psychiatry*, *49*, 276-294.
- Stevens, G. W. J. M., Vollebergh, Pels, T. V. M., & Crijnen, A. A. M. (2007). Problem behavior and acculturation in Moroccan immigrant adolescents in the Netherlands: Effects of gender and parent-child conflict. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *38*, 310-317. DOI: 10.1177/0022022107300277
- Stewart, S. M., Bond, M. H., Abdullah, A. S. M., & Ma, S. S. L. (2000). Gender, parenting, and adolescent functioning in Bangladesh. *Merrill-Palmer Quarterly*, *46*, 540-563.
- Tippett, N. & Wolke, D. (2014). Socioeconomic status and bullying: A meta-analysis. *American Journal of Public Health*, *104*, 48-59.
- Van Oort, F. V. A., Joung, I. M. A., Van der Ende, J., Mackenbach, J. P., Verhulst, F. C., & Crijnen, A. A. M., & (2007). Internalising and externalising behaviours in young adults: Dutch natives and Turkish migrants in the Netherlands. *Ethnicity & Health*, *11*, 133-151. DOI: 10.1080/13557850500460280
- Virta, E., Sam, D.L., & Westin, C. (2004). Adolescents with Turkish background in Norway and Sweden: A comparative study of their psychological adaptation. *Scandinavian Journal of Psychology*, *45*, 15–25.
- Vollebergh, W. A. M., ten Have, M., Dekovic, M., Oosterwegel, A., Pels, T., Veenstra, R., de Winter, A., Ormel, H., & Verhulst, F. (2005). Mental health in immigrant children in the Netherlands. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, *40*, 489–496.